KÜLTÜR AÇISINDAN KÜRT MESELESİ

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

«Türkçülük» deyince akla gelen ilk isim olan Ziya Gökalp, «Türkçülüğün Esasları» adlı eserinde «millet»i tarif ederken «ırk, kavim, coğrafya, tâbiyyet ,din ve serbest irade» kavramlarının bu tarifte belirleyici olmadığını ifade ederek kendi millet tarifini şu şekilde verir :

«...Millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet, lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.»[1]

Gökalp şöyle devam eder :

«Filhakika, bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, dilde ve dinde müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü insanî şahsiyetimiz, bedenimizde değil ruhumuzdadır. Maddî meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, manevî meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor... Bu mütalaalardan çıkaracağımız amelî netice şudur : Memleketimizde vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan yahut Arabistan'dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesiyle büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyat etmiş görürsek sair milletdaşlarımızdan hiç tefrik etmemeliyiz. Yalnız saadet zamanında değil, felâket zamanında da bizden ayrılmayanları nasıl milletimizden hariç telâkki edebiliriz?»[2]

Görülüyor ki Gökalp, diğer unsurları tamamen reddetmemekle beraber, milleti yapan esas unsur olarak aynı terbiyeyi almış olmayı ve bugün hepsine birden «kültür» dediğimiz «din, dil, ahlâk ve bediiyyat» yani güzel san'atları kabul etmektedir.

Türkçülüğün babası sayılabilecek olan Gökalp dahi Arnavutluk'tan ve Arabistan'dan gelmiş soyu ve dili farklı insanları bile Türk terbiyesiyle büyümüşse «Türk» saymaktadır.

Sosyolog ve düşünürlerin birbirinden farklı birçok millet tarifleri vardır. Bu farklılığın başlıca sebebi, her milletin teeşkkülünde farklı unsurların rol oynamasıdır. Söz gelişi Alman düşünürleri millet tarifinde «ırk»ı önemli kabul ederken, Fransız düşünürleri «kültür»ü ön plâna çıkarırlar. Amerika'da ise «ortak menfaatler» ve «aynı devlete tâbi oluş» önemlidir. Bu durumun farkında olan Atatürk, «Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabiî ve tarihî vakıalar» olarak şunları sayar : «A. Siyasî varlıkta birlik. B. Dil birliği. C. Yurt Birliği. D. Irk ve menşe birliği. E. Tarihî karabet. F. Ahlâkî karabet.» Afet İnan'ın «M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım» adlı kitabında bu satırlar Atatürk'ün kendi el yazısıyla yer almaktadır[3].

1929 yılında liselerde okutulan, dolayısıyla Atatürk devrinin resmî politikasını yansıtan «Türkiye Coğrafyası» kitabında «Türkiye'de akalliyet teşkil eden unsurlar Rumlar, Ermeniler ve Musevilerden ibarettir» denildikten sonra Doğu Anadolu'daki aşiretler için şunlar kaydedilmektedir :

«Şarkî Anadolu'da İran ve Kafkas hududundan Uzun-yayla ve Sivas havalisine kadar uzanan sahada pek çok aşiret vardır. Bazı vilâyetlerde aşiret halkı nüfusun % 85'ini teşkil eder. Bu aşiretlerin büyük bir kısmı Türkçe konuşur. Bunlar aslen Türk oldukları halde uzun zamanlar Arap ve İran medeniyetlerinin tesiri altında kalarak lisanlarını, âdet ve an'anelerini kaybetmişlerdir.»[4]

Yukarıda birkaç temel kaynağa dayanarak vermeğe çalıştığımız millî devlet politikası, aslında sosyolojiye dayanmaktadır ve bu ilme aykırı değildir. Yukarıdaki ifadeleri dikkate alarak ve «kültür»ü, kendisini meydana getiren, «dil, din, âdetler» gibi unsurlara ayırarak, bizi Türk yapan unsurları şöyle sayabiliriz : Soy, dil, ortak tarih, örf ve âdetler, din, ortak san'at eserleri-

miz ,vatan, ortak ülkü ve ortak menfaatler. Bu unsurların bazan hepsi, bazan çoğu bir araya gelerek bizde aynı millete mensup olma duygusu yaratır ve bizi Türk yapar. Bazılarımızda bu unsurlardan biri veya ikisi eksik olabilir; fakat diğer müşterek unsurlar kendimizi Türk saymak için yeter.

Birkaç örnek verelim: Yukarıda saydığımız unsurlar arasında din birliği de vardır. Fakat hepimiz biliyoruz ki, Gagauzlar hristiyan oldukları halde kendilerini Türk saymaktadırlar. Son zamanlarda Türklüğün en kuvvetli şekilde hissedilen Azerbaycan Türklerine bakalım. Safevî devletinin kurulduğu 16. asır başlarından beri onlarla farklı bir tarihî kader yaşadık; fakat bu farklı tarih ve hatta farklı mezhep onların kendilerini Türk saymasına engel olmuyor. Gökalp'ın söylediği gibi Arnavutluk'tan, hatta Kafkasya'dan gelmiş, bazıları vaktiyle dilce ve soyca da farklı olan insanlar, diğer müşterek unsurlarımız dolayısıyla kendlierini Türk sayıyorlar; hatta Türk ırkıyla gurur duyacak kadar Türk sayıyorlar. Babası Arnavut olan Âkif, «ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl» demiyor mu? Çünkü artık «ırk» âdeta manevî bir kavram haline geliyor. Türk kültürü içinde eridikten ve Türk terbiyesiyle yoğrulduktan sonra onlar da kendilerini, büyük çoğunluğun mensup olduğu Türk ırkından kabul ediyorlar ve bu ırkın mensubu olmakla övünebiliyorlar. İşte bu sosyolojik ve psikolojik realiteler, Anadolu'da ve Anadolu dışında hepimizi bir millet, hatta bir ırk yapıyor.

Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da kendilerine Kürt denilen Kurmanç ve Zaza aşiretleri'nin pek çoğu soyca da Türktür. Onları başka soylara bağlamağa uğraşan çalışmalar, kesin sonuçlara ulaşamıyorlar. Üstelik «Kürt» kelimesinin Türkçe'den başka hiçbir dilde anlamı yok. Sadece Türkçe'de «dağ başlarındaki kar ve çığ yığınları» anlamına geliyor; bu anlam da Arap ve Osmanlı kaynaklarından kelimeye verilen «dağlık bölge konar göçerleri» mânâsına uygun düşüyor.

Bir an için Kürtlerin soyca farklı olduklarını düşünelim. Diyelim ki dilleri de ayrıdır. Geriye yedi unsur kalıyor: Ortak tarih, örf ve âdetler, din, ortak san'at eserlerimiz ,vatan, ortak ülkü ve ortak menfaatler. Bu kadar müşterek, bizi bir millet yapmağa yetmez mi? Sosyolojik olarak yeter. Nitekim Kürt halkı, kendisini hep bizimle aynı kabul etmiştir. Yabancı güçlerin tesirinde kalanlar dışında hiçbir Kürt, kendisini Türkten ayırmamıştır. Bin yıl, belki bin yıldan da fazla bir ortak tarih. Aynı düşmanlara karşı omuz omuza kazınalan zaferler... Son asırlardaki mağlûbiyetlerin ortak acıları, kaybedilen evlâtlar, kardeşler ve topraklar ve onlara yakılan ağıtlar... Yüzlerce yıl aynı devletin aynı kanunlarına tâbi olarak yaşamak... Aynı Allah'a, aynı peygambere, aynı kitaba inanmak; yüzlerce yıl aynı kıbleye karşı omuz omuza rükûa varmak, secdeye kapanmak... Hz. Ali cenkleri, Kan Kalesi, Muhammed Hanefî Cenkleri, Ebâ Müslim, Battal Gazi, Köroğlu, Arzu Kamber, Kerem ile Aslı, Şah İsmail ve Kambertay hikâyeleri... Bütün bunlar bizi bir millet yapmak için yeter de artar bile. Ama kültür unsurlarında biraz daha detaya inelim. Maddî ve manevî kültür unsurlarına bakalım.

Aşiretlerin en önemli özelliği konar göçer olmaları. Hâlâ pek çok Kürt aşireti yazın yaylalara çıkıyor. Konar-göçerlik bütün Türklerin en önemli özelliği değil mi? Türk tarihi, konar göçer Türk boylarının kurduğu imparatorlukların tarihidir âdeta. Sovyetlerdeki, bihlassa Çin'deki ve Moğolistan'daki Kazak ve Kırgızların birçoğu hâlâ konar-göçer olarak yaşıyor. Doğu Karadeniz'de, Toroslarda hâlâ yaylaya çıkıyor. İşte bu yaşayış tarzından dolayı Osmanlı arşiv belgelerinde hem Türkmen aşiretlerine, hem Kurmanç ve Zazalara «Ekrâd» yani «Kürtler» deniyor.

Konar göçer yaşayış tarzı, Türkmenlerin de Kurmanç ve Zaza'larm da tercih ettikleri bir hayat tarzıdır. Osman Gazi, «olsun ki oturak olasız. Beylik; Türkmenlik ve Yürüklük edenlere kalur» şeklinde çocuklarına vasiyette bulunuyor[5].

«Türkmenler de şöyle diyor:

«Ekme bağ, bağlanırsın
Ekme ekin, eğlenirsin,
Çek deveyi, güt koyunu,
Birgün olur beğlenirsin.»[6]

Tunceli ve Bingöl'deki Şavak aşireti mensupları da şöyle diyor:

«Cefa istersen ek biç,
Sefa istersen kon göç.»[7]

İşte konar göçerlere «Kürt» denmesinin sebebi bu binlerce yıllık hayat görüşü ve yaşayış tarzı. Biz kendimiz yerleşik hayata geçtikten sonra konar göçerlere bazan Türkmen, bazan Kürt demişiz. Şimdi bazıları da onlar ayrı millettir, diyorlar.

Urfa civarında yaşayan ve Kürtçe konuşan Karakeçili aşireti çadıra «kon» diyor.[8] Doğu Anadolu'nun pek çok yerinde de bu kelime kullanılıyor. Derleme Sözlüğüne göre «kon» ahlat'da «çadır» anlamında.[9] Aynı kelime İzmir'in Urlasında bile «konut» anlamını taşıyor.[10]

Bu ortak kelimenin etimolojisi, bir Türkolog için gayet açıktır; Komak fiilinden n eki ile yapılmış isim. Mânâsı da konulan yer. Türkçede konmak fiili dönüşlü şekliyle kuşlar ve bir de konar göçer obalar için kullanılır. Obalar da tıpkı kuşlar gibi yaylaya konarlar, bunun için de onlara «konar göçer» denir.

Çadırın adı, Türkçe «kon» olduğu gibi, Urfa Karakeçililerinde çadırın içindeki odacıkların adı da «köz»dür.[11] Yani göz. Dilimizde «oda» için «göz» kelimesini biz de kullanmaz mıyız? Ama burada ilgi çekici olan, kelimenin Anadolu'daki «göz» şeklinin değil, Anadolu'ya gelmeden önce, Orta Asya'daki «köz» şeklinin kullanılmasıdır.

Yine çadırla ilgili bir kelime daha: Çit. Çadırın içinde iki kısmı ayıran duvar. Türkçe'de tarlaları birbirinden ayıran çiti hangimiz bilmeyiz? En eski sözlüğümüz Dîvânü Lûgati't-Türk «çit» için «kamış veya dikenden yapılan duvar» diyor.[12] Karakeçili çadırını görmüş olan Mehmet Eröz, «çit»i şöyle anlatıyor: Kamışı yanyana bağlarlar, üzerine renkli iplik sararlar ve halı, kilim gibi nakışlar meydana getirirler. Karşıdan bu kamış duvara bakınca, insan dikine tutulmuş bir halı seyrediyor sanır.»[13] Bu tasvir benim için son derece ilgi çekici olmuştur. Çünkü, Türkiye'den 7-8 bin km. uzakta, ta Moğolistan'da yaşayan Kazak Türkleri de çadırlarında aynı şekilde renkli ipliklerle sardıkları kamışları kullanıyorlar ve buna bir ses farkıyla «çiy» diyorlar. Yalnız Kazak «çiy»i çadırın «kerege»sine, bedenine sarıyorlar.

Demek ki konar göçerlik ve bu yaşayış tarzıyla ilgili olan bazı kelimeler, Türklükle tam bir ayniyet içinde. Diğer kültür benzerliklerine bakalım.

Mehmet Eröz'den okuyoruz: Karakeçililer vaktiyle hatırlı, saygıdeğer misafirlerin önüne, yiyecek olarak koyun başı çıkarırlardı... Bugün şehirli misafirlere koyun başı çıkarmıyorlar. Sadece kendileri gibi aşiret geleneğine bağlı, aşiret reislerine, beylerine, büyüklerine çıkarıyorlar.»[14] Eröz bu âdetin Gaziantep Barak Türkmenlerinde de olduğunu söylüyorlar.[15] Anadolu'da pek görmediğimiz «hatırlı misafire koyun başı ikram etme» âdeti, bugün Kazak Türklerinde canlı olarak yaşamaktadır. Bu âdete bizzat ben birkaç defa şahit oldum.

Anadolu'da daha çok «başlık» denilen «kalın» âdeti. Karakeçililer ve Pazarcıktaki aşiretler buna «kalın» dedikleri gibi,[16] kelime Kâşgarlı Mahmud'da da, bugünkü Kazak, Kırgız ve Özbeklerde de «kalıng» veya «kalın» olarak geçiyor.[17]

Türkmen ve yörük kadınlarının giydiği üç eteği hepimiz biliriz. Pazarcık'taki Sinemilli aşiretinde de yakın zamanlara kadar kadınlar üç etek giyerlermiş.[18]

Hepimizin bildiği imece âdeti de ortak. Ve Pazarcık aşiretinin «imece»ye verdikleri isim: kubaşık.[19] Bu kelime, aynı anlamda Çankırı, Amasya, Şebinkarahisar, Gürün, Erkilet, Zile, Tire ve Orta ve Batı Anadolu'nun daha pek çok yerinde kullanılıyor.[20]

Bu aşiretlerde kurdun uğurlu sayılması da yine ortak bir inanışımızdır. Kurdun ağzının bağlanması âdeti Tunceli'de şöyle yapılmaktadır: Bir gül dalına çaput bağlanarak «ey ulu rehber! Bugünün yüzü suyu hürmetine sürülerimize dokunma!» diye dua edilir; böylece sürülerin kurt tehlikesinden korunduğuna inanılır.[21] Burada kurda «ey ulu rehber» olarak hitap edilmesi son derece ilgi çekicidir. Türk destanlarındaki kurdun kılavuzluk fonksiyonunun Tunceli'de, bu âdet içinde yaşadığını gösterir. Kurdun

ağzını bağlama âdeti Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görüldüğü gibi, Prof. Dr. Mecit Doğru ile Moğolistan'da yaptığımız tesbitlere göre Altay ve Tuva Türklerinde de vardır.

Saçı âdeti. Gerek Türkistan'da, gerek Anadolu'da gelinin başına, bereket maksadıyla bazı şeyler serpilmektedir. Tunceli Pertek'te buğday ile para; Tunceli-Bingöl bölgesinde yaylayan Şavaklarda elma, kuru üzüm, şeker serpilir.[22] Biz de Afganistan'dan göçüp Van'a yerleştirilen Kırgız Türklerinde un serpildiğini tespit ettik.

«Al karısı» inancını, «al bastı» deyimini hepimiz biliriz. Maraş aşiretlerinden Rişvanlarda lohusa kadın al karısından korumak için yastığının altına demir, bıçak ve içinde dualar yazılı «betik» denilen muskalar konur.[23] Betik veya wittık şeklindeki bu kelime de çok eski bir Türkçe kelimedir.

Son olarak 12 hayvanlı takvimden bahsederek kültür ortaklıklarına nihayet vereceğim.

Mahmut Rişvanoğlu'na göre Kurmançlardan Cemaldimi ve Dilhiri oymaklarında; avukat Yusuf Özbaştan tespit edildiğine göre Maraş-Türkoğlu arasındaki Çakallı aşiretinde 12 hayvanlı takvim vardır.[24] Bilindiği gibi bu takvim çok eski Türk takvimidir. Bugün Anadolu'da unutulmuştur. Ancak konar göçer hayatını devam ettiren Hazar ötesi Türkmenlerinde, Kazak ve Kırgız Türklerinde yaşamaktadır. Moğollarda ve Çinlilerde de vardır.

Şimdi tekrar başa dönüyor ve soruyorum. Bütün bu ortak unsurlar ortada iken Kürt denilen aşiretleri Türk'ten ayrı sayabilir miyiz? Bin yıllık beraberliğimizi yok sayabilir miyiz?

O halde şimdi; birbirlerinden farklı mahallî konuşma dillerini, önce müzikle sonra yayın ve öğretimle birleştirip bir kültür dili haline getirecek teşebbüslerin maksadı nedir? Türkçeden ayrı bir kültür, yayın ve öğretim dili oluşturduğunuz zaman siz kendi ellerinizle bir dil ve dolayısıyla millet meydana getirmiş olursunuz. Bu farklı millet de şimdi istemezse yarın farklı devlet ister. Nitekim basını takip ediyor ve hepimiz görüyoruz ki Türkiye düşmanlarının talepleri; müzik serbestliğinden başlayarak, muhtariyete, ayrı devlete veya Türk devletine ortak olmağa kadar gidiyor. Yapılan teklif ve teşebbüslere şer kuvvetlerin tamamı sahip çıkıyor; sadece yapılan teklifi az buldukları için tenkit ediyorlar. Bu duruma göre bu yöndeki teklif ve teşebbüsler hangi makam ve merciden gelirse gelsin ihanet sayılmaz mı?

Tanrı Türk'ü gafletten, dalâletten ve ihanetten korusun!

---

* **Bu yazı Türk Yurdu Mayıs 1991'den alınmıştır.**

1. **Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları (hazırlayan: Mehmet Kaplan). Ankara, 1986, s. 17-18.**
2. **a.e., s. 19-19.**
3. **Prof. Dr. A. Afetinan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, İstanbul, 1971, s. 127.**
4. **Faik Sabri, Türkiye Coğrafyası, Lise Kitapları: III. Sınıf, İstanbul 1929, s. 207-208.**
5. **Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, s. 184.**
6. **Türk Mill Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu (Bundan sonra: TMB) Ankara, 1985, s. 66.**
7. **Prof. Dr. Abdulhalûk Çay, «Bölücülük Faaliyetleri ve Türkiye» (basılmamış).**
8. **Prof. Dr. Mehmet Eröz Doğu Anadolunun Türklüğü, İstanbul, 1982.**
9. **Derleme Sözlüğü VIII, Ankara, 1975, s. 2914.**
10. **a.y.**
11. **Mehmet Eröz, a.e., s. 93.**
12. **Kâşgarlı Mahmud, Dîvanü Lûgatit-Türk - Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s. 161.**
13. **Mehmet Eröz, a.e., s. 93-94.**
14. **a.e., s. 98.**
15. **a.e., s. 99.**
16. **a.e., s. 101, 116.**
17. **TMB, s. 123.**
18. **Mehmet Eröz, a.e., s. 115.**
19. **a.e., s. 116.**
20. **Derleme Sözlüğü VIII, s. 2987.**
21. **TMB, s. 81.**
22. **TMB, s. 124.**
23. **TMB, s. 101.**
24. **TMB, s. 125.**